

O'QITUVCHI NUTQINING ME'YORLARI

Supervisor: **Xudoyqulov Otabek Bohodir o'g'li**

Zarmed Universiteti Xorijiy filologiya kafedrasida assistent o'qituvchisi

Student: **Rashitova Ruxshona Abduxakimovna**

Zarmed Universiteti filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi talabasi

Email: m47941441@gmail.com

Anotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchi nutqining asosiy me'yorlari va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. O'qituvchi nutqi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning tafakkuri va xulq-atvorini shakllantirishda muhim vosita ekani ta'kidlanadi. Maqolada nutqning aniqligi, to'g'riligi, mantiqiyliigi, ifodaliligi hamda adabiy til me'yorlariga rioya qilish kabi asosiy talablar tahlil qilinadi. Shuningdek, noverbal vositalar, hissiy muvozanat va hurmatga asoslangan muloqotning ahamiyati ham ko'rib chiqiladi. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchi nutqini interaktiv va o'quvchiga yo'naltirilgan tarzda tashkil etish zarurligi ta'kidlanadi. Xulosa sifatida, nutq me'yorlariga amal qilish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishi qayd etiladi.

Kalit so'zlar: o'qituvchi nutqi, nutq madaniyati, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, pedagogik muloqot, kommunikativ kompetensiya

Аннотация

В данной статье рассматриваются основные нормы речи учителя и их значение в образовательном процессе. Подчеркивается, что речь учителя является важным средством не только передачи знаний, но и формирования мышления и поведения учащихся. В работе анализируются такие ключевые требования к речи, как ясность, точность, логичность, выразительность и соблюдение норм литературного языка. Также рассматривается роль невербальных средств, эмоционального равновесия и уважительного тона общения. Особое внимание уделяется необходимости адаптации речи учителя к современным интерактивным и ориентированным на учащихся методам обучения. В заключении отмечается, что соблюдение речевых норм значительно повышает эффективность обучения.

Ключевые слова: речь учителя, культура речи, ясность, логичность, выразительность, педагогическое общение, коммуникативная компетенция

Abstract

This article examines the main norms of teacher's speech and their importance in the educational process. It highlights that effective teacher communication is essential not only for delivering knowledge but also for shaping students' thinking and behavior. The study focuses on key speech standards such as clarity, accuracy, logical structure, expressiveness, and adherence to literary language norms. In addition, the role of non-verbal elements, emotional balance, and respectful tone in enhancing communication is discussed. The article also emphasizes the need for modern teachers to adapt their speech to interactive and student-centered learning environments. It concludes that following proper speech norms significantly improves teaching effectiveness and student engagement.

English Keywords: teacher's speech, speech culture, clarity, logical structure, expressiveness, pedagogical communication, communicative competence

O'qituvchining nutqi ta'lim jarayonining eng muhim vositalaridan biridir. U nafaqat bilim yetkazadi, balki o'quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va nutq madaniyatini shakllantiradi. Shuning uchun o'qituvchi nutqi aniq me'yorlarga asoslangan, ravon va ta'sirchan bo'lishi zarur.

Til me'yorlariga rioya qilish

O'qituvchi nutqi adabiy til me'yorlariga to'liq mos bo'lishi kerak. Bu grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish, so'zlarni o'rinli qo'llash va talaffuz qoidalariga amal qilishni anglatadi. Har bir jumla aniq va mantiqan to'g'ri bo'lishi o'quvchilarning mavzuni oson tushunishiga yordam beradi. Shuningdek, o'qituvchi so'zlarni to'g'ri tanlashi, ortiqcha yoki shevaga xos iboralardan qochishi lozim. Talaffuzning aniq va to'g'ri bo'lishi esa o'quvchilarda ham madaniy nutq ko'nikmasini shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, til me'yorlariga rioya qilish o'qituvchi nutqining sifatini belgilaydi va ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Aniqlik va tushunarlilik

O'qituvchi nutqida aniqlik va tushunarlilik juda muhim o'rin tutadi. Nutq sodda, ravon va o'quvchilar uchun oson anglanadigan bo'lishi kerak. Chunki murakkab jumlar yoki ortiqcha ilmiy terminlardan haddan tashqari foydalanish o'quvchilarning mavzuni tushunishini qiyinlashtiradi. Shuningdek, har bir fikr aniq va lo'nda ifodalanishi, gaplar o'zaro mantiqiy bog'lanishda bo'lishi zarur. Fikrlarning tartibli bayon qilinishi o'quvchilarga materialni yaxshiroq o'zlashtirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, aniq va tushunarli nutq o'qituvchining ta'lim berish jarayonini samarali qiladi.

Mantiqiylik va tizimlilik

O'qituvchi nutqi izchil va mantiqiy ketma-ketlikka asoslangan bo'lishi lozim. Har bir fikr oldingisi bilan bog'langan holda, bosqichma-bosqich bayon qilinsa, o'quvchilar mavzuni yaxshiroq tushunadilar. Dars jarayonida mavzuni tushuntirish kirish, asosiy qism va xulosa kabi aniq tuzilishga ega bo'lishi muhimdir. Bunday tizimlilik o'quvchilarga ma'lumotni tartibli qabul qilish va eslab qolishni osonlashtiradi. Xulosa qilib aytganda, mantiqiy va tizimli nutq o'qituvchi darsining samaradorligini oshiradi.

Ifodalilik va ta'sirchanlik

Yaxshi o'qituvchi nutqi faqat ma'lumot yetkazish bilan cheklanib qolmay, balki o'quvchilarda qiziqish uyg'otishi va ularni tinglashga jalb qilishi kerak. Ifodali nutq mavzuning mazmunini yanada aniqroq va jonliroq yetkazishga yordam beradi. O'qituvchi nutq davomida ovoz ohangini o'rinli o'zgartirishi, muhim joylarda pauza qo'yishi va asosiy fikrlarga urg'u berishi lozim. Shuningdek, mimika va imo-ishoralalar ham nutqning ta'sirchanligini oshiradi va o'quvchilarning diqqatini jamlashga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, ifodali va ta'sirchan nutq darsni yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Madaniy va etik me'yorlarga amal qilish

O'qituvchi nutqi yuqori darajadagi madaniyat va etik qoidalarga asoslangan bo'lishi kerak, chunki u o'quvchilar uchun doimiy namuna vazifasini bajaradi. Dars jarayonida har bir so'z va ibora ehtiyotkorlik bilan tanlanishi lozim. Qo'pol so'zlar, kinoya, istehzo, kamsitish yoki hurmatsizlikni ifodalovchi nutq shakllaridan butunlay voz kechish zarur. O'qituvchi o'quvchilarga doimo muloyim, odobli va hurmat bilan murojaat qilishi orqali sinfda ijobiy psixologik muhit yaratadi. Bu esa o'quvchilarning o'zaro munosabatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Emotsional muvozanat

O'qituvchi nutqida hissiyotning mavjudligi tabiiy holat bo'lib, u darsni jonli va qiziqarli qiladi. Biroq bu hissiyot nazorat ostida bo'lishi juda muhim. O'qituvchi o'z nutqida haddan tashqari jahldorlik, asabiylik yoki ortiqcha hissiyotga berilmasligi kerak. Chunki bunday holatlar o'quvchilarda qo'rquv yoki tushunmovchilikni keltirib chiqarishi mumkin. Aksincha, muvozanatli, sokin va o'rinli hissiyotlar o'quvchilarning

diqqatini jamlashga va mavzuni yaxshiroq qabul qilishiga yordam beradi. O'qituvchi turli vaziyatlarda o'z hissiyatini boshqara olish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim.

Auditoriyani hisobga olish

O'qituvchi nutqi har doim auditoriya xususiyatlariga moslashtirilishi kerak. O'quvchilarning yoshi, bilim darajasi, qiziqishlari va psixologik holati nutq mazmuni va ifoda uslubiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun nutq sodda, qisqa, obrazli va ko'proq misollar asosida bo'lishi kerak. Bu ularga mavzuni tezroq tushunishga yordam beradi. Yuqori sinf o'quvchilari uchun esa murakkabroq tushunchalar, ilmiy atamalar va tahliliy yondashuv qo'llanilishi mumkin. Auditoriyaga moslashtirilgan nutq o'quvchilarning faolligini oshiradi, dars samaradorligini kuchaytiradi va bilimni chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi.

O'qituvchi nutqining me'yorlariga rioya qilish ta'lim jarayonining sifatini oshirishda juda muhim o'rin tutadi. To'g'ri tashkil etilgan, aniq, mantiqiy va ta'sirchan nutq o'quvchilarning bilimni oson va chuqur o'zlashtirishiga yordam beradi. Bunday nutq nafaqat axborot yetkazadi, balki o'quvchilarning fikrlashini rivojlantiradi va ularning nutq madaniyatini shakllantiradi. Shuningdek, me'yorlarga mos nutq o'quvchilarda to'g'ri talaffuz, boy so'z boyligi va madaniyatli muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli har bir o'qituvchi o'z nutqini doimiy ravishda tahlil qilib, uni takomillashtirib borishi, zamonaviy pedagogik talablar asosida rivojlantirishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Karimov I. A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Azizxo'jaeva N. N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.* – Toshkent: Fan, 2006.
4. Yo'ldoshev J. G'. *Pedagogika.* – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
5. Mahmudov N. *Ona tili va nutq madaniyati.* – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
6. Sayidahmedov N. *Pedagogik mahorat va nutq madaniyati.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
7. Xo'jayev B. *Umumiy pedagogika.* – Toshkent: O'qituvchi, 2011.
8. Zunnunov A. *Pedagogika nazariyasi va tarixi.* – Toshkent: Sharq, 2009.
9. Begmatov E. *Nutq madaniyati asoslari.* – Toshkent: Fan, 2007.

10. Iskandarova Sh. *O'qituvchi nutqi va muloqot madaniyati*. – Toshkent: Ilm Ziyο, 2018.
11. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge University Press, 2014.
12. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. – Pearson Education, 2015.
13. Brown, H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. – Pearson, 2018.